

**ВІДГУК**  
**офіційного опонента доктора філософських наук,**  
**професора Молодиченко Валентина Вікторовича,**  
**на дисертацію Коновальчук Валентини Іванівни**  
**на тему:**  
**«Розвиток творчого потенціалу особистості в просторі освіти»**  
**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук**  
**зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти**

Наукова рефлексія рушійних сил глобалізаційних процесів та їхнього впливу на характер розвитку суспільства орієнтує на пошук вихідних факторів, що виявляють наскрізний вплив на весь багаторівневий процес трансформацій у світі. У загальній ієрархічній системі рушійних сил глобалізації статус фундаментального у трансформаційних процесах має людина, володіючи невичерпним природним ресурсом – творчим потенціалом. Він виступає вихідною умовою та джерелом зародження глобалізаційних процесів, визначає характер транснаціональних фінансово-економічних процесів, глобальних інформаційних технологій, науково-технічного прогресу, нових загальнолюдських світоглядних цінностей тощо. Із реалізацією творчого потенціалу у вільній здатності оригінально та масштабно мислити, здійснювати конструктивну життєдіяльність у системі постійно змінюваних координат пов’язане існування, збереження та прогрес людської цивілізації. Як конструктивний і визначальний чинник збереження та розвитку значущих надбань людства у сучасних динамічних соціокультурних умовах творчий потенціал особистості, водночас, привертає дослідницьку увагу через потенційну деструктивність. Розмірковування над ідеалізацією «безмежного саморозвитку особистості», зокрема, у новоєвропейських філософсько-гуманістичних концепціях налаштовує на принциповий теоретико-антропологічний висновок, що самоствердження у саморозвитку людини у світі ніяк не може бути «безмежним», воно передбачає регламентування як запоруки

*БХ №229  
від 21.09.2017*

упередження «демонічного естетизму» та спрямування творчого потенціалу особистості у русло людського блага. Як результат онтогенетичного розвитку особистості, творчий потенціал корелює із параметрами фреймів соціального простору. У цьому зв'язку особлива роль відводиться освіті як провідному соціогенетичному механізму, без якого не можна сьогодні уявити функціонування і розвиток суспільства, культури, цивілізації.

Методологічна значимість досліджень проблеми потенціалу людини у галузі філософії освіти особливо висока в сучасний історичний період через зростаюче посилення впливу людини на навколишній світ завдяки розвитку інформаційних технологій. У контексті окреслених проблем тема дисертаційного дослідження В. І. Коновалчук безперечно актуальна, а дослідження є відгуком авторської позиції на глобальний запит збереження і розвитку цивілізації.

Спрямування дисертаційного дослідження визначає інтегрована проблема з'ясування сутності та особливостей коеволюції творчого потенціалу особистості та простору освіти, яку автор розробляє на засадах теорії самоорганізації складних систем. Мета дисертаційного дослідження – а саме, розроблення філософсько-освітньої концепції розвитку творчого потенціалу особистості у просторі освіти – чітко визначена, відповідно до неї сформульовано завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження. В цілому досягнення заявленої мети сприяло не лише розкриттю теми дослідження, але й виявленню ресурсу освіти у конституованні творчого потенціалу особистості. Структура дослідження зрозуміла та логічна, обґрунтована послідовність викладу матеріалу, що сприяло переконливому розгортанню авторської концепції.

Дисертаційне дослідження ґрунтоване на міждисциплінарному підході та на засадах загальнонаукових принципів об'єктивності, системності, історизму, світоглядного плюралізму. Практичне застосування теорії самоорганізації, позитивної дезінтеграції, конструктивізму, енактивізму і трансформативної освіти, їхня інтеграція, філософське обґрунтування та інтерпретація дозволили

авторці зробити всебічний та поглиблений розгляд концептів творчого потенціалу особистості та простору освіти.

Слід відзначити наукову новизну філософсько-освітньої концепції розвитку творчого потенціалу особистості на засадах відповіальності, відповідно до прогресивних орієнтирів сталого розвитку людства. Інноваційну практику освіти з проблеми творчого розвитку збагачує запропонована дев'ята крокова модель розвитку творчого потенціалу особистості, яка передбачає інваріант творчого втілення залежно від рівня розвитку особистості та без фіксації на формальних показниках.

На більш детальний розгляд заслуговують деякі положення наукової новизни, які мають, на нашу думку, особливу наукову цінність та практичне значення.

Змістовний аналіз культурно-історичного становлення проблеми творчого потенціалу на основі міждисциплінарних дискурсів дозволив дисертантці виявити у потенціалі людини багаточисельні і найрізноманітніші властивості, що з різною мірою повноти реалізуються у взаємодії зі світом. На основі узагальнення варіативних підходів, він постає універсальним ресурсом «сили – слабкості» індивідуальних можливостей, що генералізовані на різних рівнях буття і нелінійно трансформують біологічне – у психологічне, психологічне – у соціальне та соціокультурне, визначаючи спроможність до самоактуалізації та самоздійснення. Якісна визначеність потенціалу з найбільшою мірою повноти виражена в здібностях і потребах, можливість реалізації і задоволення яких є творчою діяльністю.

Змістово обґрутовуючи параметр «некінченної складності», що визначає непередбачуваність способів творення, побудови взаємодії зі світом авторка підкреслює унікальність трансгресії. Як здатність творчого потенціалу до трансформації неможливого у доступне і здійснене через долання меж, рамок, регламентів трансгресія визначає нові обрії та непередбачувану еволюційну перспективу творчого здійснення особистості. Водночас дисертантка наголошує на високих ризиках деструктивного супроводу трансгресії та її наслідків у вигляді руйнацій, дестабілізації процесів у

суспільстві і світі. З цих позицій зазначено, що творчий потенціал особистості потребує морально-світоглядного контролю, як власної креативної сили, так і способів її реалізації. Культурно-історичним досвідом належно аргументована непідвладність зовнішньому контролю латентної і непередбачуваної сили творчої природи людини. Ми повністю погоджуємося з логікою концептуальної побудови творчого потенціалу особистості як цілісного, латентного, полісемантичного, непередбачуваного динамічного ресурсу, здатного до трансгресії, із акцентом на механізмах внутрішньої саморегуляції.

Слід відзначити успішно реалізоване дисертантою прагнення дослідити розвиток творчого потенціалу, зважаючи на притаманну йому відкритість, перманентність та принципову незавершеність з позицій онтогенезу, становлення особистості, теорії складних систем та у просторі освіти. Онтогенез обґрунтований базисною моделлю для становлення творчого потенціалу, що визначає його логіку та характер розвитку. Рівень розвитку особистості схарактеризований передумовою рівня складності процесів творення смислів. Показниками рівня розвитку особистості у контексті загального рівня розвитку цивілізації, суспільства, рівня освіти автор визначає атрибути гідності, відповідальності і свободи. Інноваційним здобутком є експлікація розвитку творчого потенціалу, як стадійного переходу через зміну станів порядку – стабільності та хаосу – ентропії. Позиціонування творчості на основі розуміння народження нового в системі, що пов'язане із порушенням звичної упорядкованості, з реорганізацією і перебудовуванням, з виходом за межі початкового стану, зі станом хаосу визначає особливість освітньої діяльності, орієнтованої на узгодження глобальних цінностей сталого розвитку та унікальних інтересів та потреб особистості. Підкреслена важлива роль освіти у становленні індивідуальних стратегій реалізації творчого потенціалу особистості.

Дисерантка змістово проаналізувала ресурс освіти з урахуванням накопичених знань у галузі філософії освіти та рефлексії перспективних можливостей їх практичного освоєння.

В якості ресурсу інноваційного розвитку сучасної освіти, дисертантка насамперед акцентує її здатність відповідати запитам особистості і суспільства, що визначає перспективи їх когерентного розвитку. У цьому зв'язку переконливо доводить доцільність застосування категорії «простір освіти» на основі сумірності змісту і ознакам творчого потенціалу особистості.

Слід відзначити продуктивність авторської спроби розширення уявлення про простір освіти і визначення його як необмеженого територіально-часовими вимірами нелінійного відкритого динамічно-цілісного трансформативного процесу інтерсуб'єктивної взаємодії в інформаційній мережі глобальної комунікації. Ми розділяємо переконання автора щодо утворення простору освіти на основі інтеграції семантичних реальностей (предметних, інформаційно-технологічних, чуттєво-емоційних, знаково-символічних, раціонально-інтелектуальних та інтуїтивно-духовних), діапазону можливого досвіду (культурно-історичного, актуального, перспективного, різнопривневого, особистісного), способів пізнання (формально-структурованого, формалізованого, стихійного) та процесів (інтеграції та диференціації), що визначають його динамічну стабільність.

Практичну цінність для інноваційного розвитку сучасної освіти має запропонована Валентиною Іванівною дев'ятирічна крокова модель розвитку творчого потенціалу особистості, яка інтегрує у найбільш загальному вигляді здобутки дисертаційного дослідження. Слід відзначити процесуальний характер покрокового переходу, його потенційну незавершеність, індивідуальний варіант здійснення. Реалізація моделі у освітній практиці, наше переконання, сприятиме досягненню динамічної узгодженості особистості із соціумом.

Важливо підкреслити, що цілісності авторська концепція набуває завдяки обґрунтуванню фундаментальних зasad розвитку творчого потенціалу особистості у просторі освіти. Експліковані принципи розвитку відповідальності, гідності, кордомедійності, довіри, рефлексивності та динамічної цілісності визначають основу продуктивної освітньої взаємодії, орієнтованої на розвиток особистості і складають ресурс для становлення,

розвитку і трансформації простору освіти відповідно до актуальних потреб сучасного світу.

Вагомість принципу відповідальності незаперечна у розвитку здатності узгоджувати взаємодію зовнішніх умов та вимог до особистості із її власними потребами і можливістю цілісної реалізації творчого потенціалу на континуумі «безпечность – продуктивність». Встановлення надійного контролю над потенціями людини орієнтують на творчу діяльність, узгоджену із безперервністю справжнього людського життя на Землі. Відповідальність передбачає збереження природи і збереження людської гідності. Глобальна екологічна криза, непередбачувана стихійна динаміка технічної цивілізації в умовах гострого планетарного цейтноту, а також загроза людській гідності переконують в утвердження відповідальності як «заповіді».

У просторі освіти рефлексія виступає смисловим центром його існування, є необхідним елементом розвитку, оскільки забезпечує розширення свідомості і самосвідомість людини, трансформуючи їх. Дисерантка переконливо доводить вагомість рефлексії, акцентуючи на ній як складовій творчого потенціалу, умові його розвитку, підсилюючому атрибуті засобу розвитку творчого потенціалу – рефлексивного дискурсу, змістового кроку у авторській моделі та як принципу розвитку.

Не можна обминути особливе значення довіри в теорії і практиці освіти. У суспільстві, де постійно зростає невизначеність ця тема стає винятково актуальною, з елементу повсякденності вона стає частиною сфери філософського пізнання. Ми повністю розділяємо переконання авторки щодо вагомості довіри у якості підґрунтя цілісного та необмеженого розгортання простору освіти та розвитку у ньому творчої особистості.

Заслуговує на схвалення підхід до питання імплементації концепції розвитку творчого потенціалу. На основі аналізу трансдисциплінарного дискурсу проблеми реорганізації сучасної освіти дисерантка доводить що традиційні варіанти імплементації інновацій у вигляді пірамід і регулюючих відносин з вертикальним підпорядкуванням, контролем та жорсткими регламентами не відповідають характеру творчому розвитку, для якого

характерна непередбачуваність подій та інтенсивна динаміка їх перебігу. Актуальним є наголос на процесі коеволюції особистості і простору освіти.

Переконлива аргументація взаємообумовленості процесів становлення та розвитку простору освіти і здійснення творчого потенціалу особистості засвідчує дієвість принципу циклічної причинності. Особистість, здійснюючи свій творчий потенціал створює саму себе через власну діяльність у світі, чим творчо розвиває навколишній простір.

Ми розділяємо переконання дисертантки щодо результативності творчого характеру імплементації інноваційних проектів, зокрема авторської концепції на умовах спонтанності, варіативності, гнучкості, чутливості до нового у складній системі в умовах швидкоплинних змін, невизначеності, нерівномірності інформаційного потоку, а також багатомірності новоутворень під впливом несподіваних подій.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, вважаємо доцільними деякі зауваження та побажання:

1. У контексті міждисциплінарного підходу до дослідження концепту творчого потенціалу дисертація виграла б за умови долучення фундаментальних досліджень Ф. Фукуями, Р. Роуза, Р. Інглехарта, В. Стоуна, П. Бурд'є, Г. Лоурі та Дж. Коулмена із проблеми соціального капіталу.

2. У дисертації на основі співвідношення саморегуляції і самоорганізації розрізнено способи реалізації творчого потенціалу особистості. У результаті обґрунтовано адаптивну та життєтворчу стратегію реалізації творчого потенціалу. Однак, унікальність творчого потенціалу особистості, варіативність його спрямування, залежно від здібностей, потреб, можливостей особистості вказує на те, що діапазон можливих стратегій реалізації творчого потенціалу може бути більш варіативним.

3. Освіту традиційно визначають «двостороннім» процесом взаємного інформаційного обміну між учителями та учнями в процесі спільної освітньої, дослідницької та практичної діяльності. Звідси логічним є розуміння простору освіти через наявність суб'єктів взаємодії освітньої практики. Там, де немає суб'єктів, або ж є всього один суб'єкт (наприклад, одна людина), освітнього

простору не передбачається. Як означена традиція узгоджується із авторським розумінням простору освіти?

4. Аналізуючи процес позитивної дезінтеграції як закономірний динамічний стан трансформації особистості на основі розвитку її творчого потенціалу (р.2.2) зазначається, що характеристики особистості у стані глибокої дезінтеграції (душевної кризи) корелюють із характеристиками творчих людей. Чи можливий висновок про взаємозв'язок творчості та клінічних показників особистості?

5. У системі фундаментальних засад простору освіти, на наше переконання, органічним і доцільним є принцип природовідповідності, про який дисертація згадує побіжно, однак логіка розуміння змісту і особливостей розвитку творчого потенціалу передбачає його в якості підґрунтя.

При цьому слід зазначити, що висловлені зауваження і побажання не заперечують актуальності, новизни, теоретичного та практичного значення дисертаційної роботи в цілому і не піддають сумніву наукову вагу представленого дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота відзначається послідовністю викладу напрацьованого змісту, узгодженістю визначених завдань та висновків, а її авторка продемонструвала здатність продукувати та належним чином презентувати інноваційні ідеї.

Результати дисертаційного дослідження, основні концептуальні ідеї та висновки, сформульовані в дисертації, належним чином відображені у наукових публікаціях В. І. Коновалчук, отримали належну апробацію на міжнародних, всеукраїнських теоретичних і науково-практичних конференціях. Автореферат та наукові публікації уповні відображають основний зміст дисертації. Основні положення та висновки дисертації знайшли відображення в 52 публікації, зокрема, в одноосібній монографії, 14 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях, 8 статтях у закордонних періодичних виданнях. Таким чином, дисертаційна робота без сумніву, буде вагомим внеском у подальший розвиток філософії освіти та освітньої практики. Наявні у дисертації теоретико-методологічні підходи та зроблені висновки є безперечним внеском у

філософське осмислення проблеми творчого потенціалу та його розвитку. Не викликає жодного сумніву, що досліджена дисертанткою проблема знайде плідне продовження у вітчизняній філософській науці. Безперечно, творчий доробок буде мати практичне втілення та сприятиме утвердженню орієнтації і освіти на пріоритет стабільного розвитку світу.

Отримані в дисертації теоретичні положення та висновки можуть розглядатися як світоглядно-методологічні засади щодо подальших досліджень у сфері філософії освіти, філософської антропології, культурології, а також використані при читанні відповідних навчальних дисциплін для студентів соціально-гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів, для педагогів на курсах післядипломної освіти, у практиці освіти з усіма учасниками інтерактивної освітньої взаємодії.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що дисертація Ковальчук Валентини Іванівни на тему: «Розвиток творчого потенціалу особистості в просторі освіти» є самостійним, логічно завершеним, цілісним науковим дослідженням важливої теоретичної і практичної проблеми, відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.10 філософія освіти.

### *Офіційний опонент*

*доктор філософських наук,*

*професор кафедри початкової освіти*

*Мелітопольського державного*

*педагогічного університету*

*імені Богдана Хмельницького*

*B. B. Молодиченко*

